

STADSDOMINEE: REDDENDE ENGEL OF LOSLOPENDE HOND?

Terugblik op de voorjaarsconferentie van het Beraad Grote Steden op vrijdag 21 april 2017 in Utrecht

De stadsdominee is in opkomst. In Amsterdam stapt een stadsdominee rond, maar bijvoorbeeld ook in Haarlem, in Assen en in Zwolle. Wat doen zij? Welke verwachtingen leven er bij de kerken die deze dominees hebben aangesteld? En verwacht 'de stad' ook iets van hen? Wanneer spreek je eigenlijk van een stadsdominee? Alleen als iemand volledig of deels is vrijgesteld om buiten het gemeentewerk om de kerk een gezicht te geven in de stad? Of ook als je wijkpredikant bent in het centrum van een stad en je je werk nadrukkelijk verbindt met wat er in die stad gebeurt? Gaat het misschien meer om attitude en focus dan om formatie (zou niet elke wijkpredikant in een stad een stadsdominee moeten zijn)? En is een studentenpastor die de hele stad als werkterrein heeft ook een stadsdominee? Deze voorjaarsconferentie van het BGS was bedoeld als een eerste verkenning van die vragen, aan de hand van vier praktijkverhalen: uit Groningen, Assen, Zwolle en Utrecht.

PIETER VERSLOOT en EVERT JAN VELDMAN zijn predikant in Groningen. Versloot heeft naast zijn werk als gemeentepredikant van de Martinikerk een aanstelling van 0,4 FTE vanuit de IZB om invulling te geven aan de 'kathedrale functie' van de kerk. De focus ligt daarbij nadrukkelijk op de studentenpopulatie. Die kathedrale functie van de kerk begint voor Versloot bij een open deur. Straat en kerk moeten in elkaar overlopen. 'De honden moeten bij wijze van spreken weer door de kerk lopen, zoals vroeger.' Versloot heeft een wekelijkse biechtspreekuur ingesteld, waar verrassend veel mensen gebruik van maken. Ook zoekt hij contact met de burens, studentenvereniging Vindicat.

Veldman is 'gewoon gemeentepredikant' in de Nieuwe Kerk, ook in het centrum van de stad, maar wel een gemeentepredikant 'die zijn neus overal insteekt en zo vanzelf verbindingen legt met de stad'. De stad zit vol creatieve mensen - studenten, kunstenaars, ondernemers. De binnenstad is de plek waar ze elkaar treffen. Dáár moet je als kerk de verbinding leggen. Veldman doet dat door zijn oor te luisteren te leggen bij de kapper om de hoek, een trefpunt van culturen, maar ook door het organiseren van een festival waarin de talen van stad en kerk 'vrolijk botsen'. Aan alle kanten staan de deuren van zijn kerk dan open, zodat de kerk 'een dak boven de straat' wordt.

Toen de Assense predikant BERT ALTENA verkaste naar het nabijgelegen dorp Vries, deed hij de kerkenraad van Assen een voorstel om hem voor anderhalve dag aan te stellen als stadspredikant. Hij was al langer bezig met de vraag hoe je als kerk op een uitnodigende, laagdrempelige manier aanwezig kunt zijn in de stad, buiten de traditionele kaders. Als stadspredikant probeert hij dat, zonder eigen gebouw, maar wel met een uitgebreid netwerk in de stad. 'Presentie zonder pretentie,' noemt hij het zelf. Een voorbeeld is 'Zin in zondag', bijeenkomsten met lezingen, muziek en kunst die aansluiten de behoeften van 'moderne spirituelen'. Een ander initiatief - dat het landelijke nieuws haalde - is de pop-up winkel 'Mooi verhaal', een tijdelijke plek in een winkelpand in de stad. Dat was een mooie manier om de leegstand in het centrum te bestrijden en een goede aanleiding om je als kerk op een

andere manier te profileren. In de pop-up winkel werden lezingen gegeven, was er ruimte voor ontmoeting en werd er van alles verkocht (producten van de wereldwinkel bijvoorbeeld). Altena ziet 'Mooi verhaal' als een voorbeeld van beweeglijke kerk zijn, 'liquid church'.

MARISKA VAN BEUSICHEM, deeltijds stadspredikant in Zwolle, heeft wel een vaste plek, namelijk de Grote of Michaelskerk. Het beheer van deze kerk is in handen van een stichting, maar stichting en stadsbestuur vonden dat de kerk ook een plaats moest blijven voor 'bezielende activiteiten'. De kerk had al een traditie van cantatediensten en vespers. Van Beusichem zet daarom zelf niet in op vieringen. Geïnspireerd door haar leermeester Kees Waaijman ('de kerk moet haar oren schoonmaken en taal vinden voor het verlangen van mensen') start ze bij de ervaringen van mensen en probeert ze aan te sluiten bij de verlangens die ze waarneemt. De lokale context is van groot belang. In een stad met veel christelijk middelbaar en hoger onderwijs gaat ze regelmatig in op uitnodigingen om mee te denken met identiteitsvragen. Als stadspredikant probeert ze zo open mogelijk te blijven voor wat en wie er op haar pad komt. Bijvoorbeeld een Tibetaanse monnik, met wie ze via via in contact kwam, en met wie ze nu bijeenkomsten organiseert over boeddhistische en christelijke meditatie.

De Utrechtse studentenpastor JASJA NOTTELMAN heeft zichzelf nooit geprofileerd als stadspredikant, maar vindt het wel een uitdagend perspectief om zo naar haar werk te kijken. Hoewel ze gericht is op een hele specifieke doelgroep, is de hele stad haar werkgebied. Een kernwoord is voor haar *gastvrijheid*. Dat begint uiteraard bij uitnodigende houding, maar een herkenbare, vindbare eigen plek in de stad is voor Nottelman onmisbaar. Naast de Janskerk, waar de oecumenische studentengemeente haar vieringen houdt, beschikt het studentenpastoraat ook over ruimte in het huis van de zusters Augustinessen. 'Een triple A location.' Het mooie is ook dat de zusters zelf al een lange traditie van gastvrijheid in de stad hebben.

In alle praktijkverhalen zit de spanning tussen beweeglijkheid en herkenbare fysieke aanwezigheid. Een stadsdominee moet kunnen meebewegen met wat er speelt in de stad. Het is duidelijk dat je niet meer kunt denken in kom-toch-naar-ons-patronen: leuke activiteiten organiseren in je eigen gebouw en wachten tot de mensen komen. Tegelijk lijkt een fysieke plek in de stad waar je vindbaar aanwezig bent onmisbaar. Om de beweeglijkheid optimaal te houden, kan dat een pop-up plek zijn, zoals in Assen. Het kan ook, zoals in Groningen, in een monumentale kerk waarvan je de deuren zo wijd open zet dat de honden naar binnen lopen en de kerk een dak wordt over de straat. Het belang van een eigen plek in de stad hangt natuurlijk ook samen met de focus die je kiest. Als gastvrijheid het kernwoord is, moet je ook een plek hebben waar je mensen kunt ontvangen.

Er speelt hier een theologische vraag mee, naar de visie op 'de stad' en de verhouding tussen stad en kerk. Veldman sprak over zijn kerk als 'een kapel in de kathedraal van de stad'. De stad is de plek waar het gebeurt. De kerk is daarin een duidelijk herkenbare plek, maar altijd deel van het grotere geheel. Veldman wil de stad niet definiëren vanuit een kerkelijk-institutionele perceptie (een domein met contactadressen), maar vanuit een theologisch perspectief: de stad als theologische *locus*, als vindplaats van God. Of, zoals Van Beusichem het omschreef: wat zie ik aan verlangen bij mensen in de stad en hoe wordt daarin het koninkrijk van God zichtbaar? Voor de aanwezige stadspredikanten is dat iets anders dan, zoals een kritische vragensteller vreesde, een sacralisering van de stad. De stad is niet heilig. Het gaat erom bij het alledaagse te blijven en daarin het heilige te zoeken, zonder daar dan meteen jouw kerkelijke taal overheen te leggen.

Deelnemers uit Amsterdam gaven aan dat daar nadrukkelijk is gesproken over de *urgentie* van kerkelijke presentie in de stad. Hoe kan de kerk ook werkelijk iets voor de inwoners van de stad betekenen? Daarbij wordt niet alleen aan diaconale projecten gedacht, maar bijvoorbeeld ook aan de kerk als stilteplek. Herrie en drukte zijn – steeds meer – een serieus probleem in de stad. Kerken kunnen letterlijk een rustpunt zijn.

Hoe verhoudt het werk van een stadsdominee zich nu tot het ‘gewone gemeentewerk’? Nottelman voelt zich beslist geen loslopende hond. Als studentenpastor moet ze voortdurend verantwoording afleggen voor wat ze doet. Dat geeft haar ook het gevoel dat haar werk gedragen wordt. Natuurlijk komen er uit de verschillende praktijkverhalen ook spanningen naar voren (vergelijkbaar met spanningen die zich voordoen rond pioniersplekken). Hoe welwillend staan wijkgemeentes en –predikanten ten opzichte van initiatieven van de stadsdominee (Zin in Zondag bijvoorbeeld)? En waaraan wordt het ‘succes’ van de stadsdominee afgemeten? Aan het aantal activiteiten? Aan opkomstcijfers? Aan publiciteit die je genereert? Vaak wordt er toch als eerste gekeken naar aantallen, zelfs als je samen hebt vastgesteld dat een volle kerk niet het doel is.

Dit roept de vraag op naar de institutionele inbedding van de stadsdominee. Die vraag is ook in het kader van *Kerk 2025* van belang. In de uitnodiging voor de conferentie stond aangekondigd dat die vraag aan bod zou komen. Daarvoor bleek de tijd te beperkt. Wordt vervolgd dus.

Ton van Prooijen